

Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi

Salgın Dönemi Sağlık Hizmetlerinde Özgecılık (Diğerkâmlık)

Belgin VAROL BAYRAK^{1*} Hilmi ATASEVEN²

¹ T. C. Sağlık Bakanlığı Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü Üniversiteler M. Ankara 0000-0001-7138-9007

² Sivas Cumhuriyet Üni. Tıp Fakültesi, İç Hastalıkları ABD. Sivas 0000-0001-5458-509x

Geliş Tarihi / Received
28.07.2020

Kabul Tarihi / Accepted
11.09.2020

Yayın Tarihi / Published
11.09.2020

Özet: 2019 yılının sonunda Çin'de ortaya çıkan ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilen COVID-19 enfeksiyonu tüm dünyayı etkilemiştir. Pandemi sürecinde sağlık personeli, doğrulanmış ve olası COVID-19 vakaları ile yakın temas içinde çalışmıştır. Bu dönemde sağlık personelinin kişisel yarar gözetmeksizin bu hastalara yardım ettiği, bulaşma riski en yüksek olan sağlık uygulamalarını yaptıkları görülmektedir. Ayrıca sağlık personeli profesyonel rollerinin dışında birçok davranışı gerçekleştirmiştir. Özgeci davranış olarak değerlendirilen bu davranışların salgınla mücadelede önemli bir yeri olmuştur. Bu doğrultuda bu derlemede özgecılık kavramı ve salgın döneminde sağlık hizmetlerinde özgeci davranışın önemi tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, salgın, özgecılık, diğerkâmlık, sağlık hizmetleri

Altruism in Health Care Services During Pandemic

Abstract: COVID-19 infection, reported by China at the end of 2019 and declared as a pandemic by the World Health Organization, has influenced the whole world. During the pandemic, healthcare professionals worked in close contact with confirmed or possible COVID-19 cases. In this period, it is observed that healthcare professionals help these patients regardless of personal benefit and they realize health practices with the highest risk of contamination. These behaviors, which are regarded as altruistic behavior, have an important place in combating the pandemic. Accordingly, in this review, the concept of altruism and the importance of altruistic behavior in health services during the pandemic has been discussed.

Keywords: COVID-19, pandemia, altruism, health care services

Sorumlu yazar: Belgin Varol BAYRAK

Adres: T. C. Sağlık Bakanlığı Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü Üniversiteler M. Ankara

e-posta: varolbelgin@yahoo.com

GİRİŞ

2019 yılının sonunda Çin'de ortaya çıkan ve Dünya Sağlık Örgütü (2020a) tarafından pandemi olarak ilan edilen COVID-19 enfeksiyonu tüm dünyayı etkilemiştir. DSÖ (15 Temmuz 2020), tüm dünyada 13 milyonun üzerinde vaka görüldüğü ve bunların 600 binine yakınının hayatını kaybettiğini bildirmiştir. Tüm dünyada salgının önlenmesi için tedbirler alınmış, hastalık belirtisi olan kişilerin izolasyonu sağlanmış, maske, sosyal mesafe ve hijyen kurallarına uyulması önerilmiştir.

Pandemi sürecinde sağlık personeli, doğrulanmış ve olası COVID-19 vakaları ile yakın temas içinde çalışmıştır. Bu hastalardan herkesin uzak kalmak istediği bir dönemde sağlık personelinin kişisel yarar gözetmeksizin bu hastalara yardım ettiği, bulaşma riski en yüksek olan sağlık uygulamalarını yaptıkları görülmektedir. Özgeci davranış olarak değerlendirilen bu davranışların salgınla mücadelede önemli bir yeri olmuştur. Bu doğrultuda bu derlemede özgecilik kavramı ve salgın döneminde sağlık hizmetlerinde özgeci davranışın önemi tartışılmıştır.

Özgecilik Kavramı

Özgecilik (altruism) kelimesini ilk olarak 19. yüzyılda pozitivizmin kurucusu Fransız filozof Auguste Comte, egoizmin zıddı olarak kullanmıştır. Comte, bu kelimeyi İtalyan altrui kelimesinden türetmiştir. Altrui kelimesi ise "diğer insanlar" ya da "başka biri" anlamlarına gelen Latince alteri kelimesinden gelmektedir (Encyclopedia Britannica, 2020). Türkçe'de ise özgecilik ya da diğerkâmlık olarak kullanılmaktadır (Yeşilkaya, 2018).

Türk Dil Kurumu (2020) özgeci kişiyi, kişisel yarar gözetmeksizin başkasına yararlı olmaya çalışan kişi (diğerkâm) olarak tanımlamaktadır. Özgecilik (diğerkâmlık) ise çıkar gözetmeksizin başkalarının iyiliği için özveride bulunmayı bir ilke olarak benimseyen ahlaki tutum ve görüşü olarak değerlendirilir (Düzgüner, 2019). Fung (1988) özgeciliği, birisine yarar sağlama ya da zarardan koruma amacıyla, başka herhangi bir ödül ya da beklenti olmadan gösterilen ilgi ve bakım olarak tanımlamıştır. Bu doğrultuda, çıkar beklentisi olabileceği düşünülerek yapılan bir yardım davranışı özgeci bir davranış olarak değerlendirilemez. Örneğin bir kişi toplumsal baskı nedeniyle, birilerini etkilemek ya da gösteriş için bir bağış yapıyorsa bu yardım özgeci bir davranış değildir (Freedman ve ark., 1976). Psikolog Daniel Batson (2011) ise özgeciliği, nihai hedefi başkasının refahını artırmak olan motivasyonel bir durum olarak tanımlamıştır.

Özgeci davranışla ilgili akla gelen sorulardan biri "Neden bir kişi başkasına kendi çıkarı olmaksızın yardım eder?" sorusu olabilmektedir. E.O. Wilson insanlarda özgeci davranışın genetik olarak belirlendiğini, "insan doğasının" doğal bir parçası olduğunu, yaşamımızı sürdürmemizde büyük rol oynadığını ve öğrenilmek zorunda olmadığını vurgulamaktadır. Hayvan yaşamlarından bazı örnekler vererek özgeciliğin içgüdüsel bir davranış olduğunu belirtmektedir. Örneğin; beyaz karınca sürülerinde, asker beyaz karıncaların kendi hayatlarını tehlikeye atarak diğer beyaz karıncaların önüne geçtiği ve yuvalarını düşman hayvanlardan koruduğunu, diğer karıncalar ve yuvalarını korumak için

ölebildiğini belirtmektedir. Arılarda da benzer şekilde arı kovanın devamını sağlamak için işçi arıların kovana saldıran kişiyi soktuğu ve sokan arının da öldüğü bilinmekte olup hayvanların hayatları incelendiğinde örneklerin artırılabilirdiği görülmektedir. Wilson bu örnekler doğrultusunda insanın da doğuştan özgeci davranışlara sahip olduğunu öne sürmektedir (Freedman ve ark., 1976).

Her ne kadar doğuştan özgeciliğin var olduğu düşünülse de, insanlarda davranışın olumlu ve olumsuz sonuçlarını değerlendirme yetisi olduğu için insanlarda içsel ve dışsal birçok faktörün özgeci davranışı etkilediği söylenebilir. Bu doğrultuda Batson (2011) da özgeci kişi yerine özgeciliğinden bahsetmiştir. Çünkü aynı kişinin bir olay ve bir kişi karşısında özgeci bir davranış sergileyebilirken başka bir durumda bencil bir davranış sergileyebileceğini belirtmiştir (Batson, 2011). Bir olayın geçtiği sırada başka insanların varlığı, yardım edecek kişinin durumu nasıl anlamlandırıldığı, yardım edeceği kişiye iyilik borcu olup olmadığı, bireyin olayla ilgili kendini suçlu hissetmesi ya da olayın olduğu an mutlu hissetmesi gibi etkenler özgeci davranışı etkileyebilir (Freedman ve ark., 1976).

Birçok çalışmada, özgeci davranışın bireylerin iyilik halini artırdığı görülmektedir. Örneğin Seligman'ın 2002 yılında yaptığı çalışmada, bir miktar para verilen öğrencilerin, bir kısmının dışarı çıkıp birkaç gün eğlenmeleri, diğerlerinin ise ihtiyacı olan insanlara (yaşlılar, hastalar, vb.) yardım etmek için bu parayı kullanmaları istenmiştir. Çalışma sonucunda başkalarına yardım eden öğrencilerin diğerlerine göre memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğu

bulunmuştur (Ricard, 2017). Gönüllü gruplarda çalışan insanlarla yapılan çalışmalarda gönüllü olarak çalışmayan kişilere göre gönüllülerin psikolojik olarak daha iyi hissettikleri, yaşam doyumları ve yaşama isteklerinin daha yüksek olduğu, depresyon ve kaygı gibi psikiyatrik bozuklukların daha az görüldüğü ortaya konulmuştur (Post, 2005). Ayrıca yardım etmenin, sadece psikolojik olarak iyilik hali değil aynı zamanda fiziksel sağlık açısından olumlu katkılarının olduğu da belirtilmektedir. Örneğin; bir çalışmada gönüllü grupta çalışan kişilerin diğerlerine göre mortalite oranlarının daha düşük olduğu görülmüştür (Oman ve ark., 1999).

Özgeci davranışın oluşmasında kültürel faktörlerin de önemi bulunmaktadır. Birçok kültürde zor durumda olan kişiye yardım edilmesi öğütlenmektedir. Toplumlarda yardım amaçlı kurulan sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Türk kültüründe, her ne kadar Comte kavramı olarak 1830'lu yıllarda "özgecilik" kavramını kullanmış olsa da, çok daha öncelerden özgeci davranışların var olduğu görülmektedir. Öyle ki, Fransız Bertrand de la Broquière'nin 15. yüzyılda Anadolu'yu ziyaretinde, Türklerin birbirlerine saygı duyan iyi niyetli insanlar olduğu, yemek yerken yanlarından geçen fakiri kendileriyle birlikte yemek yemeğe davet ettikleri, bu davranışı ise kendilerinin yapmadığını, belirtmiştir (Eyice, 1975).

Özgecilikte dinin de önemli yeri vardır. Zira din insanın bu dünyaya karşılık ebedi kalacağı diğer dünyayı (ahireti) kazanması için kişinin kendi dışındaki varlıklara karşı hassas olmasını tembihler. Bu özellikle İslam dininde bariz

olarak görülmektedir. İslam dininde özgeciliği ifade eden 2 önemli kavram bulunmaktadır: infak ve îsâr. İnfak; “Allah’ın hoşnutluğunu elde etme amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması, muhtaçlara aynî ve nakdî yardımda bulunması” demektir (Çağrı, 2000a) İsâr ise; “bir kimsenin, kendisi ihtiyaç içinde bulunsa bile sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması, başkasının yararı için fedakârlıkta bulunması” olarak tanımlanmaktadır (Çağrı, 2000b).

Sağlık Personelinde Özgecilik

Özgeciliğin, meslek seçiminde de etkili olduğu, özellikle sağlık ile ilgili bir meslek seçiminde önemli rol oynadığı bilinmektedir (Feldman, 2017). Ayrıca sağlık profesyonellerinin etik ilke ve değerlerinin içerisinde de özgeciliğin var olduğu görülmektedir. Tıbbın kurucusu olduğu düşünülen Hipokrat tarafından yazılan Hipokrat Andında yardım edicilik ile ilgili öğeler bulunmaktadır (Altuner, 2015). Swick (2000), özgeciliğin tıp mesleğinin merkezinde olduğunu ve hekimlerin bu değere sıkıca bağlı olmadıklarında tam anlamıyla etkili olamayacaklarını belirtmiştir. Amerikan Tıp Kolejlere (AAMC), Tıp Fakültesi Amaçlar Projesi'nin (MSOP) ilk raporunda, tıp öğrencilerinin mezuniyette göstermesi ve doktorların tıp uygulaması için sahip olması gereken dört ana özellikten birinin özgecilik olduğu vurgulanmıştır (The Medical School Objectives Writing Group, 1999). Ayrıca evrensel tıbbi etik ilkelerden birinin de yararlılık olduğu bilinmektedir (Aydın ve Ersoy, 1995).

Hemşirelik mesleğindeki 5 temel değerden biri de özgeciliktir (ICN, 2012). Bu değere göre hemşirelerin birey, aile ve toplumun sağlık ve refahını en üst düzeyde sağlamak ve korumak için mücadele etmesi, başkalarına karşı özveri ve yardımseverlik ruhu içinde olması gerekmektedir. Uluslararası Hemşirelik Andı'nda da “hayatı korumak, ıstırapı hafifletmek, sağlığı yüceltmek için gereken her türlü çabayı göstereceğim”, ve “hayatı ya da sağlığı tehdit edebilecek her türlü girişimden sakınacağım” şeklinde geçmektedir (Bölüktaş ve ark., 2018). Benzer şekilde fizyoterapistler için Amerikan Fizyoterapistler Derneği (2010)'nin yayınladığı 7 temel değerden biri de diğerkâmlık yani özgeciliktir.

Bu mesleki değerler dışında sosyokültürel faktörlere bakıldığında da sağlık personelinin özgeci olmaları beklenmektedir. “İyi doktor / iyi hemşire” toplumda özgeci (diğerkâm) ve insancıl bir sağlık profesyoneli olarak tarif etmektedir. Sağlık personeli de kendilerini özgeci olarak değerlendirmektedir. Örneğin, Wicks ve arkadaşlarının (2011) tıp öğrencileri ve doktorların (n=180) katılımı ile yaptıkları bir çalışmada, katılımcıların %74'ü profesyonel rollerinin dışında altüstistik bir davranış gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Aynı çalışmada ankette yer alan 1 (kesinlikle katılmıyorum) ile 5 (kesinlikle katılıyorum) şeklinde cevap verilen, “Özgecilik gerçek profesyonelliğin işaretidir.” ifadesine katılımcıların dörtte biri kesinlikle katılıyorum cevabı verirken, %89'u 3 ve üzerinde puan vermiştir. Ayrıca, özgeciliğin tıp fakültesi için zorunlu bir seçim kriteri olup olmaması ile ilgili

soruya katılımcıların %75'i, 3 ve üzeri puan vermiştir.

Hemşirelik de tarihi boyunca yardım edici/özgeci mesleklerinden biri olarak tanımlanmıştır. Hemşirelik uygulamalarının temelinde özgecilik olduğu, bununla birlikte kişide önceden var olan bu özelliğin hemşirelik mesleğinin seçiminde etkisi bulunduğu bilinmektedir (Arpacı ve Özmen, 2014). Meslek seçiminde etkili olmakla birlikte özgeciliğin eğitim süreçlerinde artırıldığına ilişkin çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Johnson ve arkadaşlarının (2007) yaptığı yıllar içinde hemşire öğrencilerin özgeciliğinin değişip değişmediğinin değerlendirildiği çalışmada 1983 ve 2005 yıllarındaki hemşirelik öğrencilerinin eğitimin başlangıcında özgecilik puanları arasında fark varken eğitimin üçüncü yılının sonunda her iki öğrenci grubu arasında özgecilik puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Bu çalışma eğitim ile özgeciliğin geliştirebileceğini göstermektedir.

Salgın Döneminde Özgecilik

Bulaşıcı hastalık salgınları, artan iş yükü, daha önceki görevler dışında ilave yeni görevler verilmesi, mikroorganizmaya /hastalığa ilişkin belirsizliğin olması, kendi ve yakınlarının enfekte olma endişesinin bir sonucu olarak sağlık çalışanları üzerinde önemli bir etkiye neden olabilmektedir (Koh ve ark., 2005, Maunder ve ark., 2006).

Sağlık personeli COVID-19 nedeniyle hastane yatışlarının artması sonucu daha uzun sürelerde çalışmış ve bu uzun çalışma

sürelerinde bazen yeteri kadar mola verememişlerdir. Bu dönemde izin almaları mümkün olmamıştır. Bulaş riski nedeniyle koruyucu ekipman kullanmaları gerekmiş, koruyucu ekipman ile uzun süre görev yapmak zorunda olmak çalışma şartlarını ağırlaştırmıştır.

Sağlık personeli COVID-19 bulaşması açısından yüksek ve çok yüksek riskli personel olarak değerlendirilmektedir (OSHA, 2020). 2003 yılındaki SARS pandemisinin ardından Çin'de yapılan bir çalışmada hastanede en riskli alanlarda çalışan meslek üyelerinin doktor ve hemşireler olduğu belirtilmiştir (Wu ve ark, 2009).

SARS-CoV-2 dünyada insanlarda yeni hastalık yapan bir virüs olduğu için hastalığın bulaşma yolu, tanı ve tedavisi ve prognozu ile ilgili belirsizlikler bulunmaktadır. Bu nedenle DSÖ ve ülkeler, hastalıkla mücadele ile ilgili prosedür, algoritma ve tedbirleri yeni bilimsel gelişmeler doğrultusunda güncellemiştir. Sağlık çalışanları bu süreçte toplum sağlığını korumak için çalışma saatleri dışında da evlerine gitmeyip misafirhane ve otelde kalmışlardır. Bu nedenle sağlık personeli ailelerinden ve yakınlarından ayrı kalmışlardır. Belirsizlik, sosyal izolasyon ve yakınlarından uzak kalmak tüm toplumda olduğu gibi sağlık personelinde kaygı ve stres seviyesini artırmıştır. Sağlık personelindeki stresin nedenlerini araştıran bir çalışmada orta ve şiddetli strese neden olan ilk 5 madde sıralanmıştır. Hastalığı yakınlarına bulaştırma riski, enfekte olma korkusu, koruyucu maske veya gözlük takarken görme bozukluğu, enfeksiyon korkusu nedeniyle aileden ayrı yaşamak gibi maddelerin yanı sıra "Bakım

verilen kişinin sağlık durumunun kötüye gitmesi ve ölmesi” maddesinin de sağlık personelinde yoğun stres oluşturduğu bulunmuştur (Wang ve ark., 2020). Bütün bunlara rağmen hastanede çalışan başta hekim ve hemşireler olmak üzere tüm sağlık çalışanları, hastaların biran evvel iyileşip evlerine dönmeleri uğruna fedakarca, büyük bir özveri ile çalışmışlardır. Benzer şekilde hastane dışında çalışan sağlık personeli de diğerkâmlık göstermiş ve büyük bir yardımseverlikte bulunmuşlardır. Bütün bunların sonucunda sağlık personelinin bu özgeciliği salgınla mücadelede etkili faktörlerden biri olmuştur.

Yardımsever yani diğerkâm bir düşünce ve tavır içerisinde olmak, farkında olmadan bu kişilerin kendilerine de fayda sağlayabilmektedir. Yani sağlık personelindeki özgeciliğin, pandemi döneminde sağlık personelindeki stresten koruyucu faktör de olabileceği düşünülmektedir. Örneğin; Çin’de SARS enfeksiyonu sonrasında hastane çalışanlarının %10’unda SARS’a bağlı yüksek düzeyde post travmatik stres bozukluğu (PTSB) belirtileri görüldüğü, riski özgeci olarak kabul eden kişilerde ise PTSB bulgularının daha az görüldüğü bulunmuştur (Wu ve ark., 2009).

Yukarıda belirtilen nedenlerle pandemi dönemi sağlık çalışanları için de zor bir süreç olmuştur. Her ne kadar sağlık profesyonellerinde giderek özgeciliğin azaldığı ile ilgili görüşler (Jones, 2002) olsa da sağlık personelinin özgeci davranışları, içinde bulunduğumuz pandemi döneminde ön plana çıkmıştır. Bu dönemde ailelerinden uzak ve izole bir hayat sürmek zorunda kalan sağlık çalışanları özverili bir şekilde görevlerini yapmıştır. Hastaların ve

toplumun sağlığını korumak için fedakar davranışlarda bulunmuşlardır. Hastalık olasılığı bulunan kişilere yaklaşmaktan veya aynı alanları kullanmaktan çekinen kişilerin olduğu bir dönemde sağlık personeli hastalara hizmet sunmuş, bulaşma riski en yüksek olan uygulamaları yerine getirmiştir. Bulaştırma riski nedeniyle eş, anne-baba ve çocuklarından uzak kalmak zorunda kalmışlardır. Bütün bu profesyonel rolleri dışında olan davranışlar özgeci davranışın bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Sağlık profesyonelinin özgeci davranışları sağlık sisteminde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle bulaşıcı hastalık salgını gibi olağan üstü durumlarda bu davranışlar daha ön plana çıkmaktadır. Profesyonel rollerinin dışında yerine getirdikleri özgeci davranışlar salgının seyrini etkilemektedir.

Bu doğrultuda doğuştan gelebilen bir özellik olmalarına rağmen eğitimle de geliştirilebilen bir özellik olmaları nedeniyle insana ve topluma dokunan tüm meslek mensuplarının özellikle de sağlık profesyonellerinin diğerkâm (özgeci) davranışlarını artırmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Özgeci davranışları olan sağlık çalışanlarının mentorlük yapması sağlanmalıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Makalede isimleri listelenen yazarların makalede sunulan veriler ve/veya makalenin konusu ile ilgili olarak herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar ilişkisi yoktur.

KAYNAKLAR

Altuner İ (2015) Hipokrat yemini. İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 7:01-07.

APTA (2010) Code of ethics for the physical therapist.

<https://wpta.org/pdfs/ethics/PT%20Code%20of%20Ethics.pdf> Erişim Tarihi: 01.07.2020

Arpacı P, Özmen D (2014) Hemşirelik öğrencilerinin özgecilik ve empatik eğilim düzeyleri ve aralarındaki ilişki. Hemşirelikte Eğitim Ve Araştırma Dergisi;11 (3): 51-57.

Aydın E, Ersoy N (1995) Tıp Etiği İlkeleri. T Klin J Med Ethics. 2-3:48-52.

Batson CD (2011) Altruism in humans. Oxford, New York.

Bölüktaş RP, Özer Z, Yıldırım D (2018) Uluslararası hemşirelik and'ının mesleki değerler açısından incelenmesi. Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 6(13):83 – 98.

Çağrı M (2000a) “İnfak”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul. Sf: 289-290

Çağrı M (2000b) “İsâr”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul. Sf: 490-491

Düzgüner S (2019) Pro-sosyal davranışlarda diğerkâmlığın (özgecilik) tanımı ve konumu. Bilimname. 4: 351-373.

Encyclopedia Britannica (2020) Altruism. <https://www.britannica.com/topic/altruism-ethics> Erişim Tarihi: 01.07.2020.

Eyice S (1975) Bertrandon de la Broquiere ve Seyahatnamesi (1432-1433). İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi. 6:1-2.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/13083>

Feldman MD (2017) Altruism and medical practice. J Gen Intern Med. 32(7): 719–720.

Fung C (1988) Is altruism a vice? JAMA; 260(17):2509.

Freedman JL, Sears DO, Carlsmith JM (1976) Sosyal Psikoloji, Çev. Ali Dönmez, Ankara: İmge Yay.

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/518/6478.pdf> Erişim Tarihi: 01.07.2020

International Council of Nurses (ICN) (2012) The ICN code of ethics for nurses.

https://www.icn.ch/sites/default/files/inline-files/2012_ICN_Codeofethicsfornurses_%20eng.pdf Erişim Tarihi: 01/07/2020

Johnson M, Haigh C, Yates-Bolton N (2007) Valuing of altruism and honesty in nursing students: two decade replication study.

Jones R (2002) Understanding medical altruism is important in workforce planning. MJ;324:624. <https://www.bmj.com/content/324/7338/624.full>

Koh D, Lim MK, Chia SE, Ko SM, Qian F, Ng V et al. (2005) Risk perception and Impact of Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS) on work and personal lives of healthcare workers in Singapore: what can we learn? Med Care. 43(7):676-82.

Maunder RG, Lancee WJ, Rourke S, Hunter JJ, Goldbloom D, Balderson K, et al. (2004) Factors associated with the psychological impact of severe acute respiratory syndrome on nurses and other hospital workers in Toronto. Psychosom Med. 66(6):938-42.

Occupational Safety and Health Administration (OSHA) (2020) Hazard recognition.

<https://www.osha.gov/SLTC/covid-19/hazardrecognition.html> Erişim Tarihi: 24.07.2020.

Oman D, Thoresen CE ve McMahon K (1999) Volunteerism and mortality among the community-dwelling elderly. Journal Of Health Psychology. 4(3).

Post SG (2005) Altruism, happiness, and health: it's good to be good. International Journal of Behavioral Medicine. 12(2): 66–77.

Richard M (2017) Altruism and happiness. happiness: transforming the development landscape. The Centre for Bhutan Studies and GNH. Bhutan.

<https://www.bhutanstudies.org.bt/publicationFiles/OccasionalPublications/Transforming%20Happines>

[s/Happiness-transform Final with-cover.pdf#page=161](#)

Swick HM (2000) Toward a normative definition of medical professionalism. *Academic Medicine*. 75(6):612-616.

The Medical School Objectives Writing Group (1999) Learning objectives for medical student education guidelines for medical students: report of the Medical School Objectives Project. *Acad Med*. 74(13):8.

Türk Dil Kurumu (2020) Özgeci. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 01.07.2020

Wang H, Liu Y, Hu K, Zhang M, Du M, Huang H, Yue X (2020) Healthcare workers' stress when caring for COVID-19 patients: An altruistic perspective. *Nursing Ethics* 1–11.

WHO (2020a) <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> Erişim Tarihi: 10.07.2020

WHO (15 Temmuz 2020) <https://covid19.who.int/> Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2020

Wicks L, Noor S, Rajaratnam V (2011) Altruism and medicine. *BMJ*. 343:4537. <https://www.bmj.com/content/343/bmj.d4537.full>

Wu P, Fang Y, Guan Z, Fan B, Kong J, Yao Z, Liu X, Fuller CJ, Susser E, Lu J, Hoven CW (2009) The psychological impact of the sars epidemic on hospital employees in china: exposure, risk perception, and altruistic acceptance of risk. *The Canadian Journal of Psychiatry*. 54 (5).

Yeşilkaya M (2018) Özgeci davranış olgusuna ilişkin epistemolojik sorunlar üzerine bir inceleme: siyah, beyaz ve gri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 7(4): 469-489.